

УДК: 81'373.7–115:81'23.001.4=111.2=161.2

**ВЕРИФІКАЦІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ
РЕЛЕВАНТНОСТІ КОНЦЕПТІВ
ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДИКИ
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ**

Костянтин Мізін

д.філол.н., професор,
Кременчуцький національний університет
імені М. Остроградського, Кременчук, Україна
kmizin@i.ua

АНОТАЦІЯ. У цій розвідці запропоновано методику, згідно з якою одним із завдань психолінгвістичних експериментів у такій актуальній царині мовознавства, як зіставна лінгвокультурологія є визначення значущості тих чи інших концептів для представників певної мовної спільноти. Важливість цього питання для лінгвокультурологічних студій є неабиякою, оскільки противники лінгвокультурології часто висловлюють сумнів щодо надійності критеріїв ідентифікації лінгвокультурно значущих концептів. З огляду на це виникла

необхідність встановлення валідності психолінгвістичних експериментів як одного з критеріїв визначення лінгвокультурної релевантності концептів у різних мовних спільнотах, що і стало метою цього дослідження. На основі результатів спрямованого психолінгвістичного експерименту – обмеження асоціацій на слово-стимул порівнянням (конектори *as, wie, як, как*) – здійснено кількісний аналіз реакцій-порівнянь, який дав змогу визначити деякі найбільш значущі для сучасної британської, німецької, української та російської молоді концепти / антиконцепти і, відповідно, ціннісні орієнтири.

Ключові слова: психолінгвістичний експеримент, зіставна лінгвокультурологія, концепт, порівняння, асоціація.

ВЕРИФИКАЦИЯ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ РЕЛЕВАНТНОСТИ КОНЦЕПТОВ С ПОМОЩЬЮ МЕТОДИКИ ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА

АННОТАЦИЯ. В этой статье предложена новая методика, согласно которой одним из заданий психолингвистических экспериментов в такой актуальной области языкознания, как сопоставительная лингвокультурология является определение значимости тех или иных концептов для представителей определенного языкового сообщества. Важность этого вопроса для лингвокультурологических студий является незаурядной, поскольку противники лингвокультурологии часто выражают сомнение относительно надежности критериев идентификации лингвокультурно значимых концептов. Учитывая это, возникла необходимость установления валидности психолингвистических экспериментов как одного из критериев определения лингвокультурной релевантности концептов в разных языковых коллективах, что и стало целью этого исследования. На основе результатов направленного психолингвистического эксперимента – ограничение ассоциаций на слово-стимул сравнением (коннекторы *as, wie, как, как*) – осуществлен количественный анализ реакций-сравнений, который дал возможность определить некоторые наиболее значимые для современной британской, немецкой, украинской и русской молодежи концепты / антиконцепты и, соответственно, ценностные ориентиры.

Ключевые слова: психолингвистический эксперимент, сопоставительная лингвокультурология, концепт, сравнение, ассоциация.

CONCEPTS LINGUOCULTURAL RELEVANCE VERIFICATION BY MEANS OF PSYCHOLINGUISTIC EXPERIMENT METHODS

ABSTRACT. This research suggests new methods according to which one of the tasks of psycholinguistic experiment in such topical field of linguistics as contrastive linguoculturology is estimating significance of one or other concepts for representatives of the certain language society. This issue is of

great importance since adversaries of linguoculturology often doubt in the reliability of criteria of identifying linguoculturally significant concepts. Taking this fact into consideration, there appears the necessity in establishing validity of psycholinguistic experiments as one of the criteria of determining linguocultural relevance of concepts in different language societies that is the aim of the research. On the basis of the results of direct psycholinguistic experiment – restriction of associations on the word-stimulus (connectors as, wie, як, как) – the author realizes quantitative analysis of reactions-similes that gives opportunity to determine some the most significant concepts/anticoncepts and values for modern British, German, Ukrainian and Russian youth.

Key word: *psycholinguistic experiment, contrastive linguoculturology, concept, simile, association.*

Вступ

Асоціативний експеримент вважається ефективною методикою, на основі якої можна виявити накопичені в результаті попереднього досвіду асоціації носія мови (О. І. Горошко, О. О. Залевська, Ю. О. Караулов, В. А. Маслова, С. В. Мартінек, Ю. О. Сорокін, Н. В. Уфимцева та ін.). Ця методика дає змогу зробити висновки про особливості функціонування мовної свідомості людини, які не усвідомлюються, як правило, носіями мови і не виявляються іншими шляхами дослідження. Матеріали асоціативного експерименту розглядаємо і як специфічний для певної лінгвокультури «асоціативний профіль» образів свідомості, що інтегрують у собі розумові й чуттєві знання, якими володіє ця лінгвокультура (Уфимцева, 2001: 67). Науковці вважають, що запропоновані мовознавцями гіпотези і, зокрема, результати, отримані шляхом лінгвістичної інтроспекції, повинні проходити експериментальну перевірку, а тому зростає значущість психолінгвістичних методів дослідження (Мартінек, 2007, т. 1: 7).

Про потребу застосування психолінгвістичних методик для верифікації результатів зіставно-лінгвокультурологічних студій я писав неодноразово (Мізін, 2008; Мізін, 2012: 12). Мета використання психолінгвістичного експерименту в цій новій царині мовознавчої науки є комплексною (Мізін, 2012: 12), розділяючись на: 1) лінгвокультурологічну: а) виявлення національно-мовного наповнення слів-стимулів на основі зіставного вивчення глибинних структур мовної свідомості для визначення релевантних рис менталітету різних етносів

та фіксації змін у мовній свідомості їхніх представників; б) розкодування лінгвокультурної інформації, імплікованої в тандемі «стимул → реакція» у межах асоціативних полів носіїв близько- та віддаленоспоріднених мов; 2) фразеографічну: встановлення рівня фразеологічної компетенції сучасних мовців; 3) аксіологічну: визначення епістемологічної адекватності психолінгвістичного експерименту при пошуку змін у ціннісних пріоритетах лінгвокультури.

Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких завдань: 1) виокремити перші дві реакції кожного інформанта для визначення ядерних концептополів, іменами яких і є саме перші дві реакції (за принципом Ю.М. Караулова (Караулов, 2000: 191)). Ці поля, які я називаю «компаративно-асоціативними концептополями» (далі – КАК), дають змогу ідентифікувати актуальні для певної лінгвокультури концепти; 2) визначити найчастотніші реакції інформантів. Релевантними для нашого дослідження вважаються реакції, які збігаються принаймні у двох інформантів. Одиначні реакції не розглядалися; 3) встановити на основі порівняльного аналізу статистичних даних щодо узусних (традиційних) і неузусних (оказіональних) реакцій рівень фразеологічної компетенції сучасних мовців; 4) ідентифікувати за допомогою проведеного експерименту лінгвокультурно значущу інформацію про ціннісні пріоритети представників зіставлюваних мовних спільнот.

Як бачимо, згідно з моїм підходом одним із завдань психолінгвістичних методик у зіставній лінгвокультурології є визначення актуальності тих чи інших концептів для представників певної мовної спільноти. Відповідно, не потрібно навіть ставити для цього окрему мету. Важливість же цього питання для лінгвокультурологічних студій є неабиякою, оскільки противники лінгвокультурології часто висловлюють сумнів щодо надійності критеріїв ідентифікації лінгвокультурно значущих концептів. З огляду на це метою пропонованої розвідки є встановлення валідності психолінгвістичних експериментів як одного з критеріїв визначення лінгвокультурної релевантності концептів у різних мовних спільнотах.

Методика дослідження

Спрямований психолінгвістичний експеримент проводився у формі анкетування, що не передбачало обов'язкової присутності

анкетера під час анкетування. Використання інтуїції певної кількості інформантів (по 100 носіїв англійської, німецької, української та російської мов; вік – 17-30 років) дало змогу перекрити частку суб'єктивності інтуїції носіїв мови, чим знизилися суб'єктивні психолінгвістичні показники. Після кожної реакції подано кількісний показник.

Суть експерименту. Інформантам запропоновано продовжити стимул (початок порівняння) першим словом, яке спадає на думку, напр.: англ. «Cowardly as ...» / нім. «Feigherzigwie ...» / укр. «Боязкий, як ...»/ рос. «Трусливый, как ...». Обмеження асоціацій порівнянням надало експерименту статусу спрямованого.

Етапи спрямованого психолінгвістичного експерименту: 1) анкетування інформантів (респондентів); 2) аналіз отриманих реакцій інформантів на слова-стимули, що насамперед передбачало статистичні підрахунки за двома параметрами: а) визначення ядерних концептополів; б) установлення найчастотніших реакцій інформантів; 3) обґрунтування лінгвокультурологічних висновків.

Результати дослідження

З огляду на обмежений обсяг статті наведу результати анкетування лише британських і українських інформантів (див. повністю результати: Мізін, 2008), де чітко простежується актуальність тих чи інших концептів у певній лінгвокультурі.

Анкета 1 (англійська мова):

Neat: *a(new)pin* (27), *a wax* (14), *a bandbox* (5), *a cat* (5), *a ninepence* (4), *a museum* (2). Одиночні реакції (далі – ОД): *a suit*, *a package with a bow*, *a pig*, *my childhood home* та ін.

Resolved: *a rock* (9), *ice* (3), *a professor* (3), *a butler* (2), *a matter of urgency* (2). ОД: *a monk*, *a turtle*, *a puzzle*, *an issue*, *the open sky*, *an invalid* та ін.

Active: *a child* (18), *a rabbit* (5), *a (sky) rocket* (4), *an athlete* (3), *a puppy* (3), *a warhorse* (2). ОД: *a jack rabbit*, *a bag full of hamsters*, *a germ* та ін.

Cowardly: *a rabbit* (31), *a mouse* (16), *a bird* (8), *a baby* (4), *a kitten* (4), *a chicken* (3), *a coward* (2). ОД: *a war veteran*, *a cobra*, *Benedid Arnold* та ін.

Lustful: *a (young) woman* (12), *a girl* (6), *a squirrel* (4), *a vamp* (3), *a man* (2). ОД: *Billygoat*, *the devil*, *a 17-year old boy*, *a dog in heat*, *a rap star* та ін.

Proud: *a peacock* (34), *a Queen* (11), *Punch* (9), *Lucifer* (4), *the Pope* (3), *parents* (2), *an American* (2). ОД: *a rooster, a model, Narcissus, Russians* та іН.

Rousing: *a lightning* (12), *a sea* (5), *the wind* (3), *a cock* (3), *a naked girl* (2), *a turnip* (2). ОД: *a sexy time, a mouse, a wrestler, a game of baseball* та іН.

Independent: *a hog on ice* (9), *a bird* (3), *an American* (2), *a freelancer* (2), *a cat* (2). ОД: *an entrepreneur, a bum, a hermit, a drug addict, a country* та іН.

Stupid: *a goose* (27), *a mule* (14), *mud* (5), *shit* (4), *a monkey* (3), *a door knob* (3), *a cow* (2), *wood* (2), *an owl* (2). ОД: *a bird, a stone, George Bush* та іН.

Sentimental: *a (bad)picture* (8), *a poet* (3), *a rose* (2), *mood* (2). ОД: *a honeymoon, a cow, a deer, a spirit, a song lyrics, a diary, a grave* та іН.

Sad: *a rain* (8), *a film(movie)* (7), *a tomb* (4), *a cow* (2), *the sunless sea* (2), *a clown* (2), *october* (2), *a night* (2). ОД: *a dog without bone, a widow* та іН.

Modest: *a mouse* (15), *a maiden* (8), *a monk* (5), *a saint* (3), *a child* (2), *a maid* (2). ОД: *a nun, an old woman, an old man, Fabio, English* та іН.

Kind: *a grandmother* (16), *a mom* (10), *an angel* (8), *a dog* (5), *a rainbow* (2). ОД: *a girl, a Buddhist, a loving person, a saint, a caringmother* та іН.

Mean: *a snake* (12), *hell* (7), *the devil* (4), *a mob* (2), *Scrodge* (2). ОД: *a parahana, an elder brother, a tiger, a shrew, custard* та іН.

Greedy: *a pig* (17), *a dog* (5), *Scrodge* (5), *a miser* (3), *a banker* (2), *hell* (2), *Pooh* (2). ОД: *a tycoon, a politician, George Bush, Mother Theresa* та іН.

Bold: *a lion* (22), *brass* (17), *love* (8), *a tiger* (5), *the best brasserie* (2), *light* (2). ОД: *the sun, a rooster, a hunter, a wrestler, newspaper headlines* та іН.

Cruel: *school children* (5), *a (political) despot* (4), *a grave* (3), *a war* (2), *a shark* (2). ОД: *a mistress, the gestapo, love, Hitler, Lenin, Stalin* та іН.

Sleepy: *a cat* (9), *a koala* (7), *a cow* (6), *a sloth* (4), *a bear* (4), *a mouse* (2), *a fly* (2), *eyes* (2). ОД: *a grandmother, a monkey, a turtle, hell, a dog* та іН.

Envious: *a neighbor* (9), *friends* (4), *a toad* (3), *a poor person* (2), *a barbary pigeon* (2). ОД: *a jealous girlfriend, a liar, a self hater, Able, a cat* та ін.

Quiet: *a (church) mouse* (56), *a nun* (12), *a cat* (5), *a graveyard* (3), *a dew* (2). ОД: *a librarian, a whisper, a dog, a feather, a bar on Sunday morning* та ін.

Angry: *a bear* (21), *a bull* (12), *hell* (7), *a lion* (3), *a (rabid) dog* (2), *a wolf* (2), *a bird* (2). ОД: *a wet cat, a coal digger, a revolutionary, parents* та ін.

Hard-working: *a bee* (13), *an ant* (7), *a beaver* (5), *a slave* (3), *a peasant* (2), *an ox* (2). ОД: *a truck driver, a coal miner, a puritan, Indians, farm animals* та ін.

Critical: *a (movie) critic* (11), *thinking* (4), *a judge* (3), *a teacher* (2), *a commentator* (2). ОД: *a cat, a guru, parents, an academic, Simon Cowell* та ін.

Timid: *a mouse* (41), *a hare* (22), *a rabbit* (17), *a fawn* (3), *a deer* (3), *a lamb* (2), *a whisper* (2), *a kitten* (2). ОД: *a sheep, a fish, a small animal* та ін.

Frivolous: *a girl* (9), *a youth* (5), *Lola* (3), *a child* (3), *beauty* (2), *chocolate* (2), *a romance* (2), *a pop star* (2), *student life* (2). ОД: *a king, a dentist* та ін.

Clever: *a fox* (16), *a chimpanzee* (12), *Solomon* (8), *a cartload of monkeys* (7), *Einstein* (7), *a dolphin* (5), *a scientist* (3), *a teacher* (2), *the Devil* (2), *a cat* (6), *an owl* (2). ОД: *a cleaver, asaying, a thief, a snake, Jessica Simpson* та ін.

Lazy: *a pig* (19), *a lobster* (11), *a cat* (9), *a sloth* (4), *a dog* (4), *hell* (3), *a ship in the doldrums* (3), *a bear* (2), *a log* (2). ОД: *a chimpanzee, a shit* та ін.

Stubborn: *a mule* (39), *an ox* (9), *a donkey* (7), *a stone* (5), *a hippo* (3), *a pig* (3), *a goat* (2). ОД: *a rock, a dam, a school teacher, a horse, a doorman* та ін.

Deceitful: *a thin ice* (7), *a serpent* (5), *a shine* (4), *a herd of men* (3), *a heart of a man* (3), *a snake* (2), *Satan* (2). ОД: *a spider, a cheater, a fox, Brutus* та ін.

Boastful: *a rooster* (5), *a frog* (4), *a microphone hero* (3), *bigots* (2), *a host* (2). ОД: *a brat, a seal, a bride, a boxer, a teenager, a dead man, a fool* та ін.

Inquisitive: *a cat* (7), *a child* (5), *a stone* (3), *a kitten* (3), *a scientist* (3), *an artist* (2), *water* (2). ОД: *a Spaniard, Da'Vinci, boys in Guantanamo* та ін.

Brave: *a lion* (31), *a knight* (10), *Achilles* (4), *a bulldog* (3), *a hero* (3), *a soldier* (2), *Sir Launcelot* (2), *Hercules* (2), *a bear* (2). ОД: *a general* та ін.

Observant: *a detective* (14), *a room-mate* (9), *a child* (3), *a spectator* (2), *a student* (2), *a neighbour* (2), *a writer* (2). ОД: *a reporter*, *an owl*, *Darwin* та ін.

Purposeful: *the sun* (13), *an arrow* (6), *water* (5), *a woodpecker* (3), *a nest-building bird* (2). ОД: *a stride*, *an air*, *a swan*, *a prime minister*, *a surgeon* та ін.

Persistent: *a mosquito* (11), *a prayer* (8), *the universe* (6), *a leader* (2), *a sweetheart* (2). ОД: *a landslide*, *a snowball*, *a dictator*, *the Earth*, *gravity* та ін.

Honest: *God* (24), *a long day* (11), *a mirror* (7), *a (catholic) priest* (5), *bread* (3), *a photo* (3). ОД: *a badge*, *a dog's tail*, *a wiseman*, *friends* та ін.

Courageous: *a lion* (29), *a dog* (15), *a wolf* (7), *a fireman* (5), *a warrior* (3), *an officer* (2). ОД: *a cougar*, *a proud father*, *a Terminator film* та ін.

Cheerfull: *a lark* (23), *a bird* (17), *a child* (7), *a holiday* (6), *a clown* (5), *a sunny day* (5), *a long day* (4), *a cricket* (3), *music* (2), *the sun* (2), *a Disney cartoon* (2). ОД: *a comedian*, *a cheerleader*, *a patient*, *a happy-go-lucky-er*, *a daisy* та ін.

Patriot: *a soldier* (7), *the Queen* (6), *Mel Gibson* (5), *a flag* (4), *a nationalist* (3). ОД: *a general*, *The Great Patriotic War*, *a war veteran*, *Micheal Moore* та ін.

Generous: *the Gods grace* (19), *God* (16), *a dream* (8), *Santa* (6), *a grandmother* (4), *a lord* (3), *the sun in spring* (2), *charity* (2), *daylight* (2). ОД: *parents*, *a volunteer*, *a nun*, *Bill Gates*, *Leo the Lion*, *the Bible* та ін.

Анкета 2 (українська мова):

Акуратний: *мама* (7), *вчитель* (6), *кішка* (5), *німець* (4), *чистолюб* (3), *інтелігент* (3), *естет* (2), *відмінник* (2), *кіт* (2), *дівчина* (2), *жінка* (2). ОД: *чистюля*, *педант*, *коза*, *білоручка*, *я*, *аристократ*, *англієць* та ін.

Рішучий: *воїн* (5), *тигр* (4), *бізнесмен* (3), *генерал* (3), *батько* (2), *лідер* (2). ОД: *вітер*, *блискавка*, *танк*, *релігійний фанат*, *командир*, *козак* та ін.

Активний: *спортсмен* (15), *студент* (5), *дзига* (4), *засць* (4), *мотор* (3), *ракета* (2). ОД: *годинник*, *я*, *мураха*, *живчик*, *бобер*, *бджола*, *дятел* та ін.

Несміливий: *засць / зайчик (34), боягуз (6), дитина (3), П'єро (2)*. ОД: *тінь, першокурсник, ягнятко, дівчина, кошеня, мишка та ін.*

Хтивий: *свиня (5), кролик (4), чоловік (3), кіт (3), самець (3), збоченець (2), Казанова (2), бабій (2), Дон Жуан (2)*. ОД: *лев, сусід, козел, грішник та ін.*

Самолюбний: *Нарцис (23), егоїст (9), лисиця (5), мавпа (4), кіт (4), «зірка» (3), я (2)*. ОД: *Каїн, троянда, король, павич, лев, півень, мачо та ін.*

Запальний: *вогонь (21), сірник (17), запальничка (5), танець (5), півень (3), подруга (2)*. ОД: *юнак, іскра, мексиканець, порох, дзига, бик, DJ Alligator.*

Самостійний: *дорослий (16), я (6), вітер (4), Україна (4), кішка (3), кіт (2), сирота (2)*. ОД: *незалежна держава, капітан, ведмідь, маяк у морі та ін.*

Дурний: *пень (24), пробка (13), ступа (9), осел (8), баран (7), двері (6), стовп (5), дуб (5), сто свиней (3), курка (3), мій сусід (2), сало (2)*. ОД: *теля, стадо свиней, Джордж Буш, дерево, сибірський валянок та ін.*

Сентиментальний: *дівчина (14), жінка (13), плакса (4), дитина (3), П'єро (2), дощ (2)*. ОД: *береза, мелодрама, бабуся, бразильський серіал та ін.*

Сумний: *дощ (8), П'єро (6), верба (5), осінь (4), ніч (4), іва (3), пісня (3), хмарка (3), у воду опущений (2), дощовий день (2), мелодія (2), (осіннє) небо (2)*. ОД: *дощове небо, я, собачі очі, вітер, осіння ніч, клоун, береза, тінь та ін.*

Скромний: *дівчина (8), ромашка (3), я (2), мій друг (2), Ісус (2), наречена (2)*. ОД: *маля, черниця, біла ворона, Мальвіна, квітка та ін.*

Добрий: *мама (21), сонце (8), бабуся (6), Бог (5), собака / пес (5), батько (3), дідусь (3), сама доброта (2), Дід Мороз (2)*. ОД: *щеня, ангел, батьки, кошеня, Мати Тереза, цукор, Христос та ін.*

Скупий: *єврей (9), багач (5), скнара (4), Скрудж (4), Плюшкін (4), Гобсек (4), лицар (3), дід (2), (міська) влада (2), жаба (2)*. ОД: *сорока, політик, індик, німець, вовк, банкір, Ахіл, пан, чорт та ін.*

Жадібний: *багатій (6), жаба (5), єврей (4), вовк (3), скнара (3), Плюшкін (2), миша (2), свиня (2), Скрудж (2), (міська) влада*

(2). ОД: *злодій, лисиця, депутат, олігарх, хом'як, сусід, політик, банкір* та ін.

Сміливий: *лев* (13), *воїн* (8), *герой* (7), *лицар* (5), *мисливець* (4), *тигр* (4), *козак* (3), *чоловік* (2), *вітер* (2). ОД: *мурашка, Робін Гуд, горець, орел* та ін.

Жорстокий: *вовк* (8), *тиран* (7), *вбивця* (5), *диявол* (3), *злочинці* (3), *ворог* (2), *Грод* (2), *війна* (2), *деспот* (2), *смерть* (2). ОД: *час, життя* та ін.

Сонний: *муха* (34), *сова* (7), *ведмідь* (5), *кіт* (4), *бабак* (4), *студенти* (3), *соня* (2), *черепаха* (2), *лінивець* (2), *сплюх* (2). ОД: *ковдра, квочка* та ін.

Заздрісний: *сусід* (8), *ворог* (7), *подруга* (4), *баба* (3), *жаба* (3), *ворона* (2), *лисиця* (2). ОД: *жінка, друг, Каїн, циган, змія, сусіди, баба Параска* та ін.

Спокійний: *двері* (41), *слон* (7), *стіна* (6), *удав* (4), *віл* (3), *змія* (3), *сон* (2), *віл* (2). ОД: *літній день, тиха ніч, камінь, море, лінивець, вівця, пень* та ін.

Злий: *собака* (47), *вовк* (15), *чорт* (11), *пес* (3). ОД: *мегера, поліцай, буря, кабан, диявол, пантера, баба Яга, вогонь* та ін.

Працелюбний: *бджола* (26), *віл* (21), *кінь* (10), *селянин* (8), *мураха* (6), *віслок* (5), *джміль* (4), *батьки* (3), *я* (2), *хлібороб* (2). ОД: *ластівка, німець* та ін.

Критичний: *критик* (6), *учитель* (5), *моя подруга* (4), *я* (3). ОД: *жінка, зануда, Сократ, ворог, конкурент, тато, момент* та ін.

Боязкий: *засць* (56), *миша* (7), *кролик* (5), *кіт* (3), *дитина* (2), *осика* (2), *кошеня* (2). ОД: *сніжинка, билінка, кленовий листок, абітурієнт* та ін.

Легковажний: *вітер* (11), *дівчина* (6), *підліток* (4), *студент* (3), *дурень* (3), *повія* (3), *я* (2), *метелик* (2), *жінка* (2), *дитя* (2). ОД: *Мері Попінс* та ін.

Розумний: *сова* (8), *професор* (7), *Ейнштейн* (6), *книга* (5), *качка* (5), *науковець* (4), *Сократ* (3), *вундеркінд* (3), *учений* (2), *учитель* (2), *Бог* (2), *я* (2), *пес* (2). ОД: *пугач, собака, відмінник, Піфагор, студент, змія* та ін.

Лінивий: *кіт* (7), *ведмідь* (7), *я* (6), *свиня* (5), *Омелько* (5), *кішка* (4), *лінивець* (3), *студент* (2). Одиночні реакції: *Гриць, собака, диван* та ін.

Впертий: *осел* (43), *баран* (36), *бик* (7), *мій тато* (3), *пень* (2). ОД: *я, віл, ведмідь, кінь, слон* та ін.

Брехливий: *собака* (12), *лисиця* (6), *лис* (5), *сорока* (5), *баба* (4), *політик* (2). ОД: *Троцький, заздрісна жінка, метеорологи, дитина, Сірко* та ін.

Хвалькуватий: *засць* (9), *папуга* (4), *лисиця* (4), *хвалько* (4), *сорока* (3), *павич* (2), *півень* (2), *забіяка* (2), *осел зі «Шрека»* (2). ОД: *дитя, мавпа, брехун, кіт, Голохвастов, сусідка, Доріан Грей* та ін.

Допитливий: *дитина* (36), *дитя* (6), *учень* (4), *сорока* (3), *слідчий* (3), *папуга* (2), *мавпа* (2), *учитель на іспиті* (2), *прокурор* (2). ОД: *учений, дівча, я, малюк, дятел, студент, Незнайка, кошеня* та ін.

Хоробрий: *лев* (21), *воїн* (19), *рицар* (7), *тигр* (6), *засць* (4), *вовк* (3), *герой* (2), *солдат* (2), *козак* (2), *пес* (2). ОД: *вітер, Ясон, Том Сойер* та ін.

Спостережливий: *орел* (5), *учений* (4), *сова* (3), *сокіл* (2), *удав* (2), *ботанік* (2), *детектив* (2), *слідчий* (2), *око* (2), *кішка* (2). ОД: *рись, мисливець, сорока, злочинець, психолог, синоптик* та ін.

Цілеспрямований: *стріла* (9), *я* (4), *потяг* (4), *куля* (3), *мураха* (2), *промінь* (2), *лідер* (2), *яструб* (2), *танк* (2). ОД: *орел, лев, голка, ніс* та ін.

Наполегливий: *відмінник* (4), *студент* (3), *вчитель* (2), *слон* (2), *відмінниця* (2). ОД: *адвокат, вітер, депутат, майстер, бджола, учень* та ін.

Чесний: *сльоза* (5), *дзеркало* (4), *товариш* (3), *скло* (2), *політик* (2), *ясний день* (2). ОД: *Іов, сорочка, хліб, вода, дитина, правда, любов* та ін.

Відважний: *лицар* (7), *солдат* (5), *воїн* (5), *герой* (5), *козак* (4), *тигр* (3), *самурай* (2), *батько* (2), *Геракл* (2), *спартанець* (2). ОД: *Ясон, сокіл* та ін.

Веселий: *клоун* (18), *веселка* (7), *моя подруга* (3), *я* (2), *анекдот* (2). ОД: *п'яний, горілка, сміх, чорт, студент, сонце, капітошка, весна* та ін.

Патріот: *Шевченко* (11), *президент* (6), *українець* (4), *Ющенко* (3), *націоналісти* (3), *людина* (2), *Мел Гібсон* (2), *Тарас Бульба* (2). ОД: *учитель, козак, «помаранчева революція», американець* та ін.

Щедрий: *земля* (17), *Бог* (6), *осінь* (4), *мама* (3), *сонце* (2), *батьки* (2), *ріг достатку* (2). ОД: *мусульманин, кохання, природа, бідняк* та ін.

Як бачимо, структура КАК адекватно віддзеркалює ієрархію ціннісних пріоритетів певної лінгвокультури, чутливо реагуючи на будь-які зміни, напр.: у концептополях LAZY/FAUL/ЛІНИВИЙ / ЛЕНИВЫЙ маємо такі збіги: англ. pig (19), cat (9), sloth (4); нім. Faultier (14), Schwein (3), Katze (2); укр. кіт (7), свиня (5), лінивець (3); рос. ленивец (13), свинья (10), кот (8). Однак кількісний аналіз реакцій дає змогу стверджувати, що більш значущим для німецької та російської молоді є концепт ЛІНИВЕЦЬ, для британської – СВИНЯ, а для української – КІТ. Тобто така екзотична тварина, як лінивець набула останнім часом серед німців і росіян лінгвокультурної релевантності. Хоча частоту цієї реакції можна певною мірою пояснити грою слів: *faul* → *Faultier*, *ленивый* → *ленивец*. Натомість серед британців і українців еталонами ліні протягом століть залишаються свиня та кіт.

Кількісний аналіз реакцій-порівнянь дав змогу визначити найбільш значущі для сучасної британської, німецької, української та російської молоді концепти/антиконцепти і, відповідно, ціннісні орієнтири. Показовими тут є: а) британські концепти QUIET (спокій), BRAVERY (хоробрість), репрезентовані концептами MOUSE (миша), LION (лев), та антиконцепти PRIDE (гордість), FEAR (страх), STUBBORNNESS (упертість), репрезентовані концептами PEACOCK (павич), MOUSE, RABBIT (крізь), MULE (мул); б) німецький концепт FLEISS (старанність), презентований концептом BIENE (бджола), та антиконцепт DUMMHEIT (дурість), презентований концептом BROT (хліб); в) український концепт СПОКІЙ, представлений концептом ДВЕРІ, та антиконцепти СТРАХ, ЗЛІСТЬ, УПЕРТІСТЬ, представлені концептами ЗАЄЦЬ, СОБАКА, ОСЕЛ; г) російський концепт СПОКОЙСТВИЕ, репрезентований концептом УДАВ, та антиконцепти СТРАХ, УПРЯМСТВО, репрезентовані концептами ЗАЯЦ, ОСЁЛ. Як бачимо, для мовної свідомості британців, українців і росіян лінгвокультурно релевантним є концепт СПОКІЙ. При цьому спокійність як риса людини цінується цими етносами з різних причин: британці демонструють урівноважену й неемоційну поведінку при комунікації, що є характерною рисою їхньої вдачі, а українці й росіяни, навпаки, часто бувають занадто емоційними, тому представники цих лінгвокультур підсвідомо тяжіють до неемоційної комунікації, поцінуючи спокійний характер

співрозмовника. Особливого значення набув для британців концепт BRAVERY, що пов'язано, ймовірно, з популярністю серед сучасної молоді патріотичних фільмів, де головними героями є хоробрі (історичні) постаті (напр., «Braveheart» («Хоробре серце»)).

Дані експерименту нечітко демонструють ціннісні орієнтири української та російської молоді (лише деякі концепти, напр.: укр. ПРАЦЕЛЮБНІСТЬ, рос. ТРУДОЛЮБИВОСТЬ), хоча серед антицінностей показовим є анти концепт СТРАХ (в українців ще й ЗЛІСТЬ). СТРАХ є також одним із найважливіших концептів англосмовної свідомості, оскільки він представляє частотний, культурно-значущий стан будь-якої, принаймні європейської, етнічної спільноти (А. Вежбицька, З. Кевечеш). Водночас кількісний аналіз реакцій-порівнянь засвідчує меншу актуальність концепту СТРАХ для німецької мовної свідомості, що не узгоджується з висновками численних досліджень, присвячених вивченню німецької концептосфери та національного характеру німців. Така неузгодженість виникла через розгалужені семантичні зв'язки, за допомогою яких об'єктивується аналізований концепт: у пропонуваному експерименті актуалізується семантика страху як відсутності хоробрості, боягузтва, натомість для німецької лінгвокультури базовим уважається концепт ANGST, який розбудовується насамперед на основі семантики страху як тривоги, депресії, незахищеності, невпевненості (в майбутньому). Цей експеримент (реакція *fleißigwieeineBiene*) засвідчує також, що для німецької лінгвокультури одним із базових залишається концепт FLEISS, оскільки загальновідома старанність німців при виконанні будь-якої роботи є ціннісним орієнтиром і для сучасної німецької молоді. Що ж стосується німецьких антицінностей, то тут слід назвати дурість (тупість) (антиконцепт DUMMHEIT), яка є однією з найбільш негативних характеристик молоді людини у Німеччині.

Висновки

Згідно із запропонованим у цій розвідці підходом одним із завдань психолінгвістичних методик у такій новій царині мовознавства, як зіставна лінгвокультурологія є визначення актуальності тих чи інших концептів для представників певної мовної спільноти. Важливість цього питання для лінгвокультурологічних студій

є неабиякою, оскільки противники лінгвокультурології часто висловлюють сумнів щодо надійності критеріїв ідентифікації лінгвокультурно значущих концептів. З огляду на це виникла необхідність встановлення валідності психолінгвістичних експериментів як одного з критеріїв визначення лінгвокультурної релевантності концептів у різних мовних спільнотах, що і стало метою цього дослідження. На основі результатів спрямованого психолінгвістичного експерименту – обмеження асоціацій на слово-стимул порівнянням (конектори *as, wie, як, как*) – здійснено кількісний аналіз реакцій-порівнянь, який дав змогу визначити найбільш значущі для сучасної британської, німецької, української та російської молоді концепти / антиконцепти і, відповідно, ціннісні орієнтири.

Перспективу дослідження вбачаю у виявленні ролі психолінгвістичних методик при вивченні об'єктивації лінгвокультурно значущих концептів.

Література:

- Караулов, Ю. Н.* (2000). Показатели национального менталитета в ассоциативно-вербальной сети / Ю.Н. Караулов // Языковое сознание и образ мира. – М. : Ин-т языкозн. РАН, с. 191-206.
- Мартінек, С. В.* (2007). Український асоціативний словник : У 2 т. – Т. 1 : Від стимулу до реакції. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 344 с.
- Мізін, К. І.* (2008). Психолінгвістичний експеримент чи соціолінгвістичний моніторинг? Епістемологічні пошуки аксіологічної фразеології / К.І. Мізін // Мовознавство. – № 1 (244). – С. 67-79.
- Мізін, К. І.* (2012). Усталені порівняння англійської, німецької, української та російської мов в аспекті зіставної лінгвокультурології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / К.І. Мізін. – К., 32 с.
- Уфимцева, Н. В.* (2001). Сопоставительное исследование языкового сознания славян / Н.В. Уфимцева // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, с. 65-71.

References:

- Karaulov, Yu. N. (2000). Pokazately natsyonalnoho mentalyteta v assotsyatyvno-verbalnoy sety [Indicators of national mentality in associative-verbal network]. *Yazykovoesoznanye y obrazmyra – Language consciousness and image of the world.* (pp. 191-206). Moskva: in-t yazykozn. RAN [inRussian].
- Martinek, S. V. (2007). *Ukrayinskyy asotsiyatyvnyy slovnyk [Ukrainian associative dictionary]*. (Vols. 1: From stimulus to reaction). L'viv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Mizin, K. I. (2008). Psykholinhvistychnyy eksperyment chy sotsiolinhvistychnyy monitorynh? Epistemolohichni poshuky aksiolohichnoyi frazeolohiyi

[Psycholinguistic experiment or sociological monitoring? Epistemological searches of axiological phraseology]. *Movoznavstvo – Linguistics, 1 (244)*, 67-79 [in Ukrainian].

Mizin, K. I. (2012). Ustaleni porivnyannya anhliyskoyi, nimetskoyi, ukrayinskoyi ta rosiyskoyi mov v aspekti zistavnoi lnhvokulturolohiyi [English, German, Ukrainian and Russian set-similes in the aspect of contrastive linguoculturology]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: KNLU [in Ukrainian].

Ufymtseva, N. V. (2001). Sopostavitelnoe yssledovanye yazykovoho soznanyya slavyan [Comparative research of the Slavonic language consciousness]. *Metodolohycheskye problemi kohnytyvnoy lnhvystyky – Methodological problems of cognitive linguistics*. (pp. 65-71). Voronezh : Voronezh. hos. un-t [in Russian].

Поштова адреса установи:

вул. Першотравнева, 20

м. Кременчук,

39600

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015

